

НАЦІОНАЛЬНА СИСТЕМА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

Хворост О.О., к.е.н., доцент кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки

В Україні сформовано організаційну структуру органів, які забезпечують діяльність у сфері охорони інтелектуальної власності.

Державний департамент інтелектуальної власності створений у квітні 2000 р. Його завданнями є: участь у забезпеченні реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності, прогнозування та визначення перспектив і напрямків розвитку у сфері інтелектуальної власності, розроблення нормативно-правової бази функціонування державної системи охорони інтелектуальної власності, організаційне забезпечення охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Український інститут промислової власності (Укрпатент) здійснює функції: приймає заявки на видачу охоронних документів на об'єкти промислової власності, проводить експертизи за цими заявками, забезпечує державну реєстрацію об'єктів промислової власності, здійснює державну реєстрацію договорів про передачу права на об'єкти промислової власності, що охороняються в Україні та договорів про видачу дозволу на їх використання, здійснює інформаційне забезпечення, формує фонди національної патентної документації та інше.

Українське агентство з авторських та суміжних прав виконує функції: забезпечує охорону авторських та суміжних прав, здійснює державну реєстрацію (за бажанням авторів) прав авторів на інформаційне забезпечення, проводить управління майновими правами авторів та їх правонаступників, надає допомогу в управлінні майновими правами та ін.

Державне підприємство «Інтелзахист» створене у 2002 році з метою організації видачі контрольних марок для маркування примірників аудіовізуальних творів та фонограм, а також посилення захисту прав у сфері інтелектуальної власності.

Правовідносини у сфері інтелектуальної власності в Україні регулюються окремими положеннями Конституції України (ст. 41, 54), нормами Цивільного кодексу України (Книга IV "Право інтелектуальної власності"), Кримінального, Митного кодексів України, Кодексу України про адміністративні правопорушення.

В Україні діють 10 спеціальних законів у сфері інтелектуальної власності. Це закони України: "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі", "Про охорону прав на промислові зразки", "Про охорону прав на знаки для товарів і послуг", "Про охорону прав на сорти рослин", "Про охорону прав на зазначення походження товарів", "Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем", "Про авторське право і суміжні права", "Про захист економічної конкуренції", "Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм", "Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаних з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування".

Окремі норми, що стосуються інтелектуальної власності, містяться в багатьох інших законах України.

Міжнародна система охорони промислової власності спрямована на формування єдиних підходів до забезпечення правової охорони промислової власності. Комплекс заходів з міжнародного співробітництва координує Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ), яка є однією з 16-ти спеціалізованих у Організації Об'єднаних Націй. Початок ВОІВ в її теперішньому вигляді було покладено в 1883 і 1886 рр., коли були прийняті, відповідно. Паризька конвенція з охорони промислової власності та Бернська конвенція з охорони літературних і художніх творів. Кожна з цих Конвенцій передбачала створення секретаріату - Міжнародного бюро. У 1893 р. обидва Бюро були об'єднані і до кінця 1970 р. виступали під різними назвами, коли в силу Паризької конвенції їм на зміну прийшло Міжнародне бюро інтелектуальної власності. ВОІВ була заснована конвенцією, підписаною в Стокгольмі 14 липня 1967 р. під назву «Конвенція, що засновує Всесвітню організацію інтелектуальної власності». Конвенція набула чинності в 1970 р.

Діяльність ВОІВ в основному ведеться у трьох напрямках: реєстраційна діяльність, забезпечення міжурядового співробітництва з адміністративних питань інтелектуальної власності і програмна діяльність (у тому числі й освітня, яка надається Всесвітньою Академією ВОІВ). Україна є членом цієї організації з 26 квітня 1970 року.

Міжнародні угоди з охорони інтелектуальної власності, які укладені в рамках ВОІВ, складаються з програмних, реєстраційних та кваліфікаційних. До *програмних угод* належать:

- Паризька конвенція про охорону промислової власності (укладена 20 березня 1883 р.);
- Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (укладена 17 липня 1909 р.);
- Міжнародна конвенція про охорону прав виконавців, виробників фонограм і організацій ефірного мовлення (Римська конвенція, укладена 26 жовтня 1961 р.);
- Будапештський договір про міжнародне визнання депонування мікроорганізмів з метою патентної процедури;
- Мадридська угода про недопущення неправдивих або таких, що вводять в оману, позначень походження товарів (1891 р.);
- Договір про закони щодо товарних знаків;
- Міжнародна конвенція про охорону селекційних досягнень.

До *реєстраційних угод* ВОІВ належать:

- Договір про патентну кооперацію (РСТ (*Patent Cooperation Treaty*), 24 січня 1978 р.);

- Договір про патентне право (PLT, 2000 р.);
- Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків (14 квітня 1891 р.);
- Гаазька угода про міжнародне депонування промислових зразків (1925 р.);
- Лісабонська угода про охорону найменування місць походження та їх міжнародної реєстрації (1958 р.).

Класифікаційні угоди:

- Страсбурзька угода про міжнародну патентну класифікацію (МПК);
- Ніщцька угода про міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків (МКТП), 1957 р.;
- Віденська угода щодо закладення Міжнародної класифікації зображувальних елементів знаків (КЗЕ);
- Локарнська угода щодо заснування міжнародної класифікації промислових зразків (МКЗП).

У рамках діяльності ВОІВ була укладена у 1994 році, а набула чинності з 1 січня 1995 року Угода TRIPS про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності. Ця угода регулює широкий спектр прав, які відносяться до інтелектуальної власності: авторське право і суміжні права, право на товарні знаки, географічні вказівки, промислові зразки, патенти, топографії інтегральних мікросхем і закрити інформацію. Інші сфери інтелектуальної власності, як корисні моделі, угодою не регулюються.

Україна є членом Всесвітньої організації інтелектуальної власності та учасницею найважливіших угод у цій сфері: Бернської конвенції щодо охорони авторського права, Паризької конвенції з охорони промислової власності, Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків, Договору про патентну кооперацію, Міжнародної конвенції з охорони нових сортів рослин, Будапештського договору про міжнародне визнання депонування мікроорганізмів з метою патентної процедури, Найробського договору про охорону Олімпійського символу. Це надає змогу діяти принципам цих угод при отриманні міжнародних патентів та свідоцтв.

Основні принципи Паризької конвенції щодо охорони об'єктів промислової власності та їх характеристика наведена в таблиці 1.

Таблиця 1. - Основні принципи Паризької конвенції щодо охорони об'єктів промислової власності та їх характеристика

№ п/п	Принцип	Основні ознаки
1.	Принцип національного режиму	Можливість отримання правової охорони для будь-якої особи як громадянина країни, так і без громадянства
2.	Принцип пріоритету	Пріоритет – це першість у часі при здійсненні будь-якої діяльності. Пріоритет для об'єктів промислової власності можливо вимагати тільки один раз. Для винаходів можливо встановити пріоритет на протязі 12 місяців з дати подачі правильно оформленої заявки на видачу патенту в національне відомство, для корисних моделей, промислових зразків та знаків для товарів та послуг - на протязі 6 місяців
3.	Принцип територіальності прав	Патент, виданий на Україні за національною системою охорони, буде мати дію охорони тільки на території України. Держави-учасниці Паризького Союзу мають право у відповідності зі своїми інтересами встановлювати особливі вимоги до порядку отримання прав на об'єкти промислової власності.
4.	Незалежність патентної охорони	Патент може видаватися тільки згідно з національним законодавством. Так, наприклад, в країнах ЄС заборонено патентувати способи лікування людини, а в Україні та Росії на це може бути виданий патент.
5.	Право на ім'я	Автор винаходу та корисної моделі може бути названий, автор промислового зразка повинен вказуватися завжди.
6.	Принцип балансу інтересів: винахідник – власник патенту – суспільство	У разі безпідставної відмови власника патенту надати ліцензію, у судовому порядку можливо отримати примусову ліцензію. Ліцензія примусова - правовий документ, що видається за рішенням компетентної інстанції в обов'язковому порядку при наявності певних обставин (невикористання об'єкта промислової власності, недостатнє використання, суспільна потреба у більш широкому використанні винаходу) у випадку неможливості досягти згоди із власником власності на патент. Плата за примусову ліцензію розраховується за затратним методом.
7.	У випадку форс-мажорних обставин можливо використання винаходу без дозволу власника патенту	У разі Чорнобильської катастрофи було проведено пошуки на усі можливі способи запобігання наслідкам.
8.	Принцип тимчасової охорони на виставках	У цьому разі отримується пріоритет виставки, тобто пріоритет винаходу, промислового зразка або корисної

		<p>моделі, передбачений для країн-учасниць Паризької конвенції з охорони промислової власності та що встановлюється на вимогу заявника, починаючи з дати розміщення експоната на офіційній або офіційно визнаній міжнародній виставці. Дає змогу для охорони об'єктів інтелектуальної власності, які що не мають охоронних документів. Діє пріоритету для винаходів - 12 місяців, для корисних моделей та промислових зразків 6 місяців (тобто за цей період є можливість подати документи для отримання патенту). Після закінчення терміну втрачається новизна об'єкту, отримання охоронного документу стає неможливим.</p>
--	--	--

З метою спрощення процедури патентування у 1970 році був прийнятий Договір про патентну кооперацію (РСТ). Система РСТ передбачає спрощену процедуру для винахідника або заявника для запиту й, в остаточному підсумку, одержання патентів у великій кількості країн.

Замовник за системою РСТ проходить процедуру, яка складається з чотирьох етапів. Перший загальний етап, що називається міжнародною фазою, включає чотири основні стадії: перша стадія - подача заявки, друга стадія - міжнародний пошук, потім - міжнародна публікація й після цього стадія міжнародної попередньої експертизи. Потім, але тільки у випадку, якщо заявник бажає продовжити діловодство за своєю заявкою, виконується національна фаза. Національна фаза здійснюється в кожному з відомств, у яких заявник повинен завершити процедуру патентування. Це може означати або тільки одне, або два, або п'ять, або десять відомств, включаючи й національні, і регіональні відомства, коли заявник повинен буде вказати певні країни, але з метою одержання регіонального патенту. Національна фаза є другим загальним етапом процедури РСТ. На стадії національної фази заявник фактично може обробити свою міжнародну заявку в регіональному патентному відомстві. Європейське патентне відомство є одним з таких прикладів регіонального відомства.

Наступна стадія, публікація, повністю підтримується Міжнародним бюро в Женеві. Фактично це єдина функція по РСТ, за яку ВОІВ несе виняткову відповідальність. Організація публікує усі заявки РСТ, звідки б вони не надходили й на якій мові не подавалися б.

Четверта стадія являє собою міжнародну попередню експертизу, і для цього ВОІВ звичайно звертається у відомство, що проводило міжнародний пошук. Основна мета РСТ складається в спрощенні процедур, пов'язаних з одержанням патентів у ряді різних країн.

Для промислових зразків на міжнародному рівні отримання патенту, який буде діяти і в інших країнах світу, можна здійснити на підставі Гаазької угоди про міжнародне депонування промислових зразків. Основна мета Гаазької системи – надати можливість отримання охорони для одного чи декількох промислових зразків шляхом депонування у Міжнародному бюро ВОІВ. Тобто, можна отримати патент на промисловий зразок та його охорону у всіх країнах, які входять до Гаазької угоди, подавши заявку на отримання міжнародного патенту до Міжнародного бюро ВОІВ або до Державного департаменту інтелектуальної власності та сплативши один збір. Національна реєстрація промислового зразка не потрібна. Коли подається міжнародна заявка, вона фіксується у Міжнародному реєстрі, відбувається публікація на експертизу у країнах, що зазначені у заявці. Таким чином, наприклад, дизайнер з України може здійснити міжнародне депонування та отримати патент на свій промисловий зразок, що надасть йому охорону у Франції, Італії та Росії, подавши одну заявку та сплативши один збір.

На міжнародному рівні для отримання міжнародного свідоцтва на знак для товарів та послуг (або товарну марку) можна використати Мадридську систему. Заявник подає до державного департаменту інтелектуальної власності заявку щодо отримання міжнародної реєстрації торгівельного знаку, де вказує перелік країн – членів Мадридської угоди, в яких він бажає отримати охорону. Міжнародне бюро реєструє заявку та передає її до цих країн. Патентні відомства країн проводять експертизу на відповідність умовам обороноздатності та надсилає своє рішення про видачу свідоцтва до ВОІВ. Українськими товаровиробниками у 2008 році до міжнародної реєстрації товарного знаку за Мадридською системою було подано 208 заяв. В Україні за Мадридською системою зареєстровано на 01.12.2010 р. 159 знаків, серед яких WINSTON CHURCHILL CHARTWELL, Davidoff та інші.

На відмінність від Гаазької системи міжнародної реєстрації промислових зразків, Мадридська система вимагає попередню національну реєстрацію торгівельного знаку. Коли ця система зароджувалася, вона була спрямована як засіб розповсюдження охорони національної реєстрації товарного знаку на інші країни-члени Мадридської угоди. За більш, ніж сто років система стала складніша, однак зберігся основний принцип, згідно з яким для отримання міжнародного свідоцтва необхідно подати заявку на реєстрацію до патентного відомства у своїй країні.

Існує залежність у термінах дії міжнародного та національного свідоцтв. Якщо національне свідоцтво буде достроково анульовано на протязі п'яти років з дати реєстрації, то міжнародне свідоцтво також анулюється. Якщо національне свідоцтво припинить дію після п'яти років, то міжнародне не буде анульовано. Часткове припинення дії свідоцтва на національному рівні буде означати часткове припинення дії й на міжнародному рівні.

Важливе місце серед засобів індивідуалізації учасників цивільного обігу займають найменування місць походження товарів, які вказують на наявність у продукції особливих, неповторних властивостей, зумовлених місцем її виробництва.

Зазначення походження товарів — це позначення товарів, що походять з певної країни, місцевості, населеного пункту тощо. Вони поділяються на просте та кваліфіковане зазначення.

Просте зазначення походження товару – будь-яке словесне чи зображувальне (географічне) позначення, що прямо чи опосередковано вказує на географічне місце походження товару, наприклад, „Зроблено в Україні”.

Кваліфіковане зазначення походження товару – термін, що охоплює назву місця походження товару, особливі властивості якого винятково або головним чином зумовлені характерними для цього географічного місця природними і (або) людськими чинниками), наприклад, Львівське пиво, Іволжанська вода.

Правова охорона простого зазначення походження товару виникає на підставі його використання і не реєструється. Кваліфіковане зазначення походження товару реєструється згідно із законодавчо встановленим порядком і засвідчується свідоцтвом. Для попереджувального маркування назви місця походження товару застосовується обведена овалом абревіатура НМП (найменування місця походження) або ГЗП (географічне зазначення походження).

Зазначення походження товарів може мати словесну, зображувальну форму, виступати у вигляді національного символу, географічної карти тощо. Водночас зазначення походження товарів слід відрізнити від загальноновживаних позначень товарів певного виду, не пов'язаних з конкретною місцевістю їх виготовлення, незважаючи на те, що вони містять назви географічних об'єктів, наприклад, „київський торг”, „голанський сир”. Такі зазначення не мають охорони, тому можуть використовуватися без дозволу будь-якими виробниками.

Правова охорона надається кваліфікованому зазначенню походження товарів, якщо виконуються умови:

- це назва географічного місця, з якого товар походить;
- вживається як назва певного товару чи як складова частини цієї назви;
- у вказаному цією назвою географічному місці об'єктивно існують характерні природні умови або поєднання характерних природних умов і людського фактора, що надають товару особливих властивостей порівняно з однорідними товарами з інших географічних місць;
- позначуваний цією назвою товар має відповідні властивості, що виключно або головним чином зумовлені характерними для певного географічного місця природними умовами чи поєднання цих умов з характерними для цього географічного місця людським фактором;
- виробництво та переробка позначу вального цією назвою товару здійснюється в межах зазначеного географічного місця.

При прийнятті Паризької конвенції про охорону промислової власності недобросовісна конкуренція була проголошена як протиправна дія, спрямована на порушення прав на об'єкти промислової власності. У статті 10bis (2) Конвенції зазначено, що недобросовісна конкуренція – це “будь-який акт конкуренції, що не відповідає чесним звичаям у промислових та торгівельних справах”. У статті 10bis (3) вказується, які дії підлягають забороні:

- всі дії, здатні будь-яким способом викликати змішування стосовно підприємства, продуктів або промислової чи торгівельної діяльності конкурента. Це може бути копіюванні зовнішнього вигляду упаковки, схожа назва та інше;
- неправдиві твердження при здійсненні комерційної діяльності здатні дискредитувати підприємство, продукти або промислову чи торгівельну діяльність конкурента – тобто дискредитація конкурента;
- вказівки або твердження, використання яких при здійсненні комерційної діяльності може ввести громадськість в оману відносно характеру, способу виготовлення, властивостей, придатності до застосування або кількості товарів. Введення в оману – це розповсюдження неправдивої або тією, що здатна ввести в оману інформації про власний товар, або правдивої інформації про власний товар, яка може скласти неправдиве враження про товар конкурента. Наприклад, у багатьох країнах додавання хімічних речовин у хліб заборонено. Тому таке рекламне повідомлення, як „наш хліб вироблено без хімічних домішок” буде складати оманливе враження, що хліб конкурента вироблено з хімічними речовинами і викликає у споживача введення в оману.

Одним із основних законодавчих актів, що регулює конкурентну діяльність в Україні є Закон України „Про захист від недобросовісної конкуренції”. Згідно з Законом, недобросовісними вважаються дії, пов'язані з:

- неправомірним використанням ділової репутації суб'єкта господарювання (паразиткування), порівняльна реклама;
- створення перешкод суб'єктам господарювання в процесі конкуренції та використання неправомірних переваг у конкуренції (дискредитація суб'єкта; купівля-продаж товарів, виконання робіт, надання послуг із примусовим асортиментом; схилення до бойкоту суб'єкта господарювання; схилення постачальника до дискримінації покупця; схилення до розірвання договору з конкурентом; підкуп працівника постачальника або покупця);
- неправомірним збиранням, розголошенням і використанням комерційної таємниці, включаючи й спонукання до розголошення комерційної таємниці.

Отже, захист та охорона об'єктів інтелектуальної власності, встановлена на оптимальному рівні, є передумовою розвитку конкурентоспроможності України та її успішної інтеграції у світове співтовариство. Використання систем охорони сприятиме розвитку винахідництва, підвищенню творчої та інноваційної діяльності, покращенню міжнародного іміджу України, підвищенню розвитку національної економіки та прискоренню економічного розвитку нашої країни.